

JOSEPH CAMPBELL

MITURILE CARE NE ÎNVĂȚĂ SĂ TRĂIM

Cuvânt-înainte:
JOHNSON E. FAIRCHILD

Traducere din limba engleză:
ANCA-CLAUDIA BUNEA

EDITURA HERALD
București

CUPRINS

CUVÂNT-ÎNAINTE, 11

PREFAȚĂ, 13

MULȚUMIRI, 15

I.

IMPACTUL ȘTIINȚEI ASUPRA MITULUI, 17

II.

APARIȚIA SPECIEI UMANE, 38

III.

IMPORTANȚA RITUALURILOR, 67

IV.

SEPARAREA ORIENTULUI DE OCCIDENT, 89

V.

CONFRUNTAREA RELIGIOASĂ DINTRE ORIENT
ȘI OCCIDENT, 115

VI.

ASPIRAȚIA ARTEI ORIENTALE, 144

VII.

ZEN, 170

VIII.

MITOLOGIA IUBIRII, 196

IX.

MITOLOGILE RĂZBOIULUI ȘI ALE PĂCII, 223

X.

SCHIZOFRENIA: CĂLĂTORIA LĂUNTRICĂ, 260

XI.

PASUL PE LUNĂ: CĂLĂTORIA EXTERIOARĂ, 298

MESAGER – NU MAI SUNT LIMITE, 320

DESPRE JOSEPH CAMPBELL, 344

CUVÂNT-ÎNAINTE

Prolifica minte a lui Peter Cooper (1791–1883) – inventatorul, industriașul, politicianul și radicalul liber-gânditor, primul feminist autentic din New York – a conceput, printre alte lucruri mărețe, The Cooper Union for the Advancement of Science and Art. Cooper era deranjat de propria sa lipsă de educație și de faptul că educația, în vremea sa, era menită pentru cei bogați și pentru bărbați în mod exclusiv. El a schimbat ambele concepte, motivat probabil de mișcarea Chautauqua¹ și de faptele altor filantropi. Contribuția sa semnificativă și principală a fost ideea Forumului pentru educație, care a produs primul colegiu al acestei națiuni destinat educării adulților.

Din ziua discursului lui Abraham Lincoln și până în prezent, mai bine de 5 000 de oratori și artiști au urcat pe podiumul din Sala mare a Forumului, și ideile lor au fost auzite de milioane de oameni: în medie, peste 1 000 [de spectatori] pe noapte, 3 nopți pe săptămână.

Și astăzi – mulțumită inițiativelor domnului Seymour Siegel și cu ajutorul domnului Bernard Buck – prelegerile sunt difuzate

¹ Chautauqua a fost o mișcare istorică de educare a adulților în SUA, extrem de populară la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Aceasta aducea în comunități izolate de fermieri spectacole și cultură, cu oratori, profesori, muzicieni, actori de comedie, preoți și specialiști în diverse domenii. (N. tr.)

de postul de radio municipal al New York City, WNYC, pentru alte sute de mii de persoane. Aceasta este, până la acest moment, cea mai lungă serie de prelegeri din istorie transmisă la radio; și, cu precădere, meritul Cooper Union este faptul că directorul care programează conferințele pentru Forum – căruia îi revine sarcina intelectuală solitară și minunată, deopotrivă, de a reprezenta trecutul și a privi în viitor – nu a fost niciodată întrerupt în munca sa, nu a primit ordine și nu a fost incomodat în niciun fel de Cooper Union.

Unul dintre preceptele mele din cei douăzeci și doi de ani de activitate la Cooper Union a fost că fiecare dintre cei peste o mie de oameni pe care i-am invitat să vorbească sau să țină un spectacol și care au urcat pe podium ar trebui să-mi fie prieten – la fel ca și membrii publicului vizibil, dar și milioanele de ascultători invizibili ai radioului. Ar fi dificil de selectat un singur orator, însă Joseph Campbell, autorul prezentei cărți, întrunește exact acele abilități de comunicare și intelectuale necesare participării la un astfel de eveniment precum Forumul. El nu citește niciodată după notițe, are un discurs minunat și este genial; mai presus de toate, transmite idei ce creează o punte între trecut și viitor, între Orient și Occident. La Forum a ținut multe prelegeri și serii de conferințe importante, fiind de fiecare dată o bucurie și o plăcere [să îl ascultăm]. Prezenta lucrare, dezvoltată având ca punct de plecare prelegerile despre care vorbim, sintetizează o viață întreagă de erudiție și cele mai solide principii ale Forumului Cooper Union. Sunt mândru că am colaborat la elaborarea acestui volum remarcabil.

Johnson E. Fairchild
New York City,
15 octombrie 1971

PREFAȚĂ

Dintr-o serie de aproximativ 25 de prelegeri despre mitologie susținute în Sala mare a Forumului Cooper Union, din New York, în perioada cuprinsă între 1958 și 1971, am selectat și structurat un număr de 12 – conferința numărul 4 fiind alcătuită din părți cuprinse în două conferințe ținute în același an. Subiectele și titlurile acestora le datorez minții prolifică a dr. Johnson E. Fairchild, președintele Forumului, a cărui agerime, înțelepciune și farmec personal au ajutat acea instituție prietenoasă să funcționeze timp de mai bine de un sfert de secol. Plăcerea mea nețărmurită de a conferența în acel loc s-a datorat în parte, desigur, grandorii simple și în stil vechi a mării Săli și cunoașterii faptului că Abraham Lincoln a vorbit odată chiar pe scena pe care stăteam eu (un anume sentiment secret de participare la marele flux al istoriei elocinței americane); dar, într-un mod mult mai direct, [plăcerea mea de a conferența în acel loc se datorează] stării de spirit și caracterului publicului curios și cu inima deschisă, pe care dr. Fairchild a reușit să-l atragă la numeroasele sale serii de prelegeri și discuții gratuite organizate în acel loc primitor. Orele dedicate întrebărilor de la finalul conferințelor – când acesta se plimba cu un microfon în mână, în sus și în jos printre cei din public, permițând astfel oricui ridica mâna să facă un comentariu, să adreseze o întrebare sau să țină un discurs pregătit – mi-au adus mai multă recunoaștere de-

cât orice altă experiență avută vreodată, descoperind pura plăcere de a vorbi cu oameni binevoitori despre subiectele ce mă preocupă pe mine într-un limbaj corespunzător preocupărilor lor. Și sper să se fi păstrat câtuși de puțin din prospețimea și ușurința izvorâte din bucuria mea de a ține aceste cuvântări, chiar și în aspectul mai formal al prozei scrise din acest volum.

Sunt nespus de bucuros că dr. Fairchild a avut amabilitatea să scrie un cuvânt introductiv la acest volum, așa cum ținea și cuvântările de deschidere de pe podium, înainte de fiecare conferință; ultima cuvântare, din 1 martie 1971, a fost ținută (de altfel) în seara în care și-a încheiat cariera, atât în calitate de președinte al Forumului, cât și de director al Departamentului pentru Educația Adulților al Cooper Union. Mă gândesc la această colecție ca la o mărturie a aprecierii și recunoștinței mele față de el pentru toate încurajările, pentru calda prietenie și permanentele sugestii utile de teme și titluri, care mi-au permis să-mi aduc personajele mele precum Zimbrii-Zei, Quetzalcoatl, Buddha și Reginele-zâne într-un dialog revelator de la egal la egal cu sutele de membri ai publicului său – mulți dintre ei loiali de ani de zile – care au servit, în fond, drept inspirație pentru aceste prelegeri. Le mulțumesc atât lor, cât și președintelui lor.

Aș dori să mulțumesc, de asemenea, echipei tehnice și restului personalului postului de radio WNYC pentru înregistrările din care am pregătit aceste capitole. Domnișoarei Marcia Sherman pentru tehnoredactarea și retranscrierea fidelă a numeroaselor proiecte, nu numai a celor incluse aici, dar și a prelegerilor care nu sunt cuprinse în acest volum; și soției mele, Jean Erdman, pentru că a avut ideea, în primul rând, de a transforma aceste conferințe în capitole de carte, dar și pentru criticile și sugestiile care au ajutat la elaborarea cărții.

J. C.

New York City

4 iulie 1971

IMPACTUL ȘTIINȚEI ASUPRA MITULUI

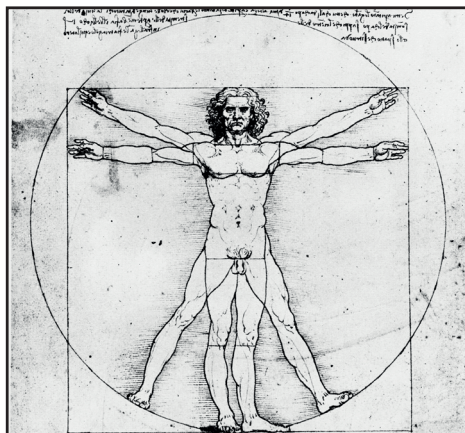

Figura 1.1. Omul vitruvian¹

[1961]²

Zilele trecute, pe când îmi așteptam prânzul la un local pe care îl frecventez, un flăcău de vreo 12 ani, cu ghiozdanul la el, s-a așezat

¹ Foto: Luc Viatour via lucnix.be. Utilizare sub licența *Creative Commons*. Italia, circa 1485–1490. Condei și tuș. Leonardo da Vinci: „Omul vitruvian”. Galleria Dell’Accademia, Veneția, Italia. (N. ed. orig.)

² Dintr-o conferință (L 45) cu același titlu. După cum a afirmat Campbell în prefață, toate capitolele din această carte au fost extrase din prelegeri susținute la Cooper Union. Anul care apare sub titlul capitolului indică anul în care a fost susținută conferința. Numărul arhivei (respectiv, L 45) se referă la catalogul cu articole al *Joseph Campbell Archive and Library*, păstrat la Centrul *OPUS Archives and Research*. (N. ed. orig.)

pe locul din stânga mea. Lângă el a venit un omuleț mai tânăr, ținându-și mama de mână, aceștia doi ocupând scaunele următoare. Cu toții au comandat și, în timp ce așteptau, flăcăul de lângă mine a spus, întorcând ușor capul spre mamă:

– Jimmy a scris azi un eseu despre evoluția omului, și profesoara a spus că nu are dreptate, că Adam și Eva au fost primii noștri părinți.

„Dumnezeule”, mi-am spus! „Ce profesoară!”

Doamna, așezată trei scaune mai încolo, a spus:

– Păi profesoara are dreptate. Primii noștri părinți chiar au fost Adam și Eva.

„Ce mamă pentru un copil din secolul XXI!”

Flăcăul a răspuns:

– Da, știu, dar era un eseu *științific*.

Pentru acest răspuns, am fost pe punctul de a-l propune Institutului de Cercetare Smithsonian pentru o medalie cu onoruri.

Totuși, mama a revenit cu o nouă replică, rostind nervoasă:

– Oh, oamenii ăștia de știință! Sunt doar teorii!

Și băiatul a fost iar la înălțime, răspunzând calm și liniștit:

– Da, știu, dar teoriile au fost confirmate, au găsit oasele.

Apoi au venit laptele și sendvișurile, și gata.

Acum, haideți să reflectăm o clipă la imaginea cosmică sancționată care a fost distrusă de faptele și descoperirile acestor tineri și neobosiți căutători de adevăr.

În perioada de vârf a Evului Mediu, undeva prin secolele al XII-lea și al XIII-lea, erau actuale două concepte foarte diferite despre Pământ. Cel mai popular era acela că Pământul e plat, ca o farfurie înconjurată de un ocean cosmic nemărginit și care plutește pe deasupra acestuia, ocean în care existau tot felul de monștri periculoși pentru om. Aceasta era o noțiune extrem de veche, cu origini la începutul Epocii Bronzului. Apare în textele cuneiforme sumeriene cam din anul 2000 î.Hr. și este imaginea aprobată de Biblie.

Totuși, conceptul medieval căruia i s-a acordat cel mai mult credit a aparținut grecilor antici, conform cărora Pământul nu era plat, ci o sferă fixă solidă aflată în centrul unui fel de cutie chine-

zească alcătuită din șapte sfere rotative transparente, iar în fiecare dintre aceste sfere era o planetă vizibilă: Luna, Mercur, Venus, apoi Soarele, Marte, Jupiter și Saturn, aceleași șapte planete după care sunt denumite zilele săptămânii.

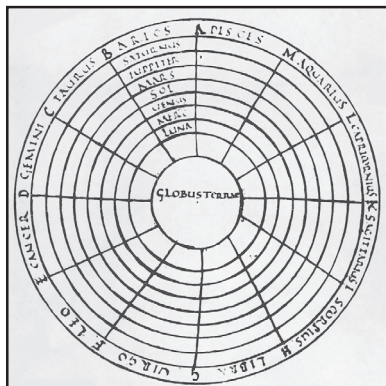

Figura 1.2. Sferele planetare¹
(Germania, copie a manuscrisului, secolul al IX-lea d.Hr.
Diagramă planetară macrobiană.)

Pe lângă aceasta, tonalitățile sonore ale acestor șapte sfere creează muzică – „muzica sferelor” –, căreia îi corespunde gama noastră muzicală diatonică. Fiecăreia dintre aceste sfere li se mai asociau și metale: argint, mercur, cupru, aur, fier, staniu și plumb, chiar în această ordine. Iar sufletul ce cobora din Ceruri ca să se nască prelua proprietățile acestor metale, în timp ce își urma descensiunea; astfel, sufletele și trupurile noastre sunt alcătuite din aceleași elemente din care Universul însuși este alcătuit, și ele cântă, ca să spunem așa, aceeași melodie la unison.

Conform acestei concepții timpurii, muzica și artele aveau rolul de a ne aminti acele armonii, de la care ne distrag gândurile și preocupările lumești. Și în Evul Mediu cele șapte materii de studiu erau, în consecință, asociate cu acele sfere: gramatica, logica și retorica (materii cunoscute sub denumirea de „trivium”), aritmetica, muzica, geometria și astronomia (cunoscute sub denumirea de „quadrivium”).

¹ Imagine: *Richy via commons.wikimedia.org. (N. ed. orig.)*

III

IMPORTANȚA RITUALURILOR

*Figura 3.1. Preot din tribul hopi*¹

[1964]²

Funcția ritualului, așa cum o înțeleg eu, este de a da formă vieții umane, dar nu în sensul unui aranjament de suprafață, ci în

¹ Foto: Northwestern University Library, Edward S. Curtis's '*The North American Indian: the Photographic Images*, 2001. Library of Congress – Edward S. Curtis's *The North American Indian*. Statele Unite, 1906 Hr.; Edward S. Curtis: „Preotul-șarpe” (Hopi). (N. ed. orig.)

² Dintr-o conferință (L 90) intitulată „Necesitatea și importanța ritualurilor”. Înregistrările altor două conferințe ulterioare (L 96 & L 536) pe o temă similară au fost unite și publicate sub denumirea „Necesitatea riturilor”, secțiunea 4 din *Man and Myth*, vol. 4 din Joseph Campbell Audio Collection. (N. ed. orig.)

profunzime. Din cele mai vechi timpuri, fiecare eveniment social era structurat ritualic, iar simțul profunzimii era dat de păstrarea unui ton religios. În zilele noastre însă, tonul religios este rezervat pentru ocazii excepționale, foarte speciale, „sacre”. Dar, cu toate acestea, ritualul transpare și în tiparele vieții noastre laice. Acesta poate fi recunoscut, de exemplu, nu doar în eticheta respectată de Curțile regale și în regulile vieții militare, dar și în manierele oamenilor care stau laolaltă la masă.

Întreaga viață este structură. În biosferă, cu cât structura este mai elaborată, cu atât este mai înaltă forma de viață. Structura prin care energiile unei stele-de-mare sunt angrenate este considerabil mai complexă decât cea a unei amibe; și, cu cât urcăm pe scara evoluției și ajungem, să spunem, la cimpanzei, gradul de complexitate crește. Același lucru se întâmplă și în sfera culturală umană: noțiunea grosieră conform căreia energia și forța pot fi reprezentate sau redată prin abandonarea sau ruperea structurilor este respinsă de tot ceea ce cunoaștem noi despre evoluția și istoria vieții.

Modelele structurale ale comportamentului animal sunt inerente sistemelor nervoase moștenite ale speciilor; și așa-numitele mecanisme declanșatoare innăscute de care sunt determinate sunt, în majoritate, stereotipate. De la animal la animal, reacțiile sunt consecvente în cadrul unei specii. Mai mult decât atât, complexitatea unora dintre modelele fixe de performanță este uimitoare: felul în care anumite păsări își construiesc cuibul – grangurul, de exemplu, care-și face un cuib delicat de forma unui hamac; sau insectele și arahnidele, miracolul pânzei de păianjen. Dacă nu am fi atât de obișnuiți cu lucrurile astea, am fi copleșiți de scepticism și uluire la observarea regularității matematice și a echilibrului unei pânze lucioase perfect suspendate între ramurile atent alese la marginea unui drum forestier, concepute și realizate (așa cum am spune despre orice operă umană similară) cu un simț infailibil al rezistenței materialelor, tensiunii, echilibrului și altele. Toate aceste mici minuni arhitecturale precum stupii, mușuroaiele, cochiliile de nautil și altele similare sunt fabricate conform abilităților

moștenite, întipărite în celule și în sistemele nervoase ale speciilor. Specia umană, în schimb, se diferențiază prin faptul că mecanismele declanșatoare de acțiune din sistemul său nervos central sunt, în mare parte deschise, nu stereotipate. În consecință, sunt susceptibile influenței amprenteii societății în care individul crește. Căci copilul se naște – din perspectivă biologică – cu aproximativ 10 sau 12 ani mai devreme. Își dobândește caracterul uman, postura verticală, capacitatea de a vorbi și își formează procesul gândirii sub influența unei culturi specifice, ale cărei trăsături sunt gravate în sistemul său nervos; astfel încât modelele constituționale care în lumea animală sunt moștenite biologic la specia umană sunt corespunzătoare, în mare măsură, formelor transmise social, imprimate de-a lungul a ceea ce este de mult cunoscută drept „perioada de influență”, iar ritualurile au fost dintotdeauna mijloacele recunoscute ale unei astfel de întipăriri. Miturile sunt suporturile mentale ale riturilor; riturile, în schimb, sunt punerile în scenă concrete ale miturilor. Prin absorbția miturilor din grupul social de care aparține și prin participarea la riturile practicate de acesta, tânărul este format în acord cu mediul său social și natural, și transformat dintr-un produs de natură amorfă, născut prematur, într-un membru definit și competent al unei anumite orânduiri sociale, care funcționează eficient.

Această caracteristică prematură cu totul extraordinară a nașterii unui prunc, datorită căreia de-a lungul copilăriei sale acesta este dependent de părinții săi, i-a determinat pe biologi și psihologi să compare situația oamenilor cu cea a animalelor cu marsupiu: cu cangurul, de exemplu, care naște puii la numai trei săptămâni după ce au fost concepuți. Micile creaturi încă nepregătite pentru viață se târăsc instinctiv pe abdomenul mamei și intră în marsupiul ei, unde se fixează – fără a avea nevoie de instrucțiuni – de mameloane și rămân acolo până când sunt pregătiți pentru viață, fiind hrăniți și protejați, ca să spunem așa, într-un al doilea pântece.

VIII

MITOLOGIA IUBIRII

Figura 8.1. Sărutul¹

[1967]²

Ce temă magnifică! Și ce univers mitologic minunat descoperim în celebrarea acestui mister universal! Să ne amintim că grecii îl considerau pe Eros, zeul iubirii, ca fiind cel mai mare dintre zei; dar

¹ Foto: The Yorck Project: 10 000 Meisterwerke. DVD-ROM, 2003. Austria, ulei și foiță din aur pe pânză, 1907–1908 d.Hr. Gustav Klimt: „Sărutul”. Muzeul Belvedere, Viena, Austria. (N. ed orig.)

² Dintr-o conferință cu același titlu (L 186). O prelegere ulterioară cu aceeași temă (L 528) a fost publicată cu numele „The Mythology of Love” pt. 2 of *The Western Quest*, vol. 6 al *The Joseph Campbell Audio Collection*. (N. ed. orig.)

era, deopotrivă, considerat și cel mai tânăr dintre zei, care se naște „proaspăt” și pur în fiecare inimă ce iubește. În plus, mai existau două tipuri de iubire, conform modurilor de manifestare ale acestei divinități: iubirea terestră și iubirea celestă. Iar Dante, urmând perspectiva clasică, vedea iubirea ca impregnând și punând în mișcare universul, din cel mai înalt loc din Ceruri al Trinității și până jos, în cel mai adânc dintre Infernuri. Una dintre uimitoarele imagini ale iubirii pe care o cunosc este din Persia – o reprezentare mistică persană a Satanei drept cel mai loial iubitor al lui Dumnezeu. Poate ați auzit vechea legendă care spune că, atunci când Dumnezeu i-a creat pe îngeri, le-a poruncit să se închine doar lui, și nimănui altcuiva; dar apoi, după ce l-a creat pe om, le-a poruncit să se închine cu venerație în fața celei mai nobile fapte dintre toate pe care le realizase, însă Lucifer a refuzat din mândrie, ni se spune. Cu toate acestea, conform interpretării musulmane, a refuzat mai degrabă fiindcă îl iubea și îl adora pe Dumnezeu atât de profund și intens, încât nu se putea închina în fața nimănui altcuiva. Și tocmai din această cauză a fost aruncat în Iad, condamnat să stea acolo pe vecie, departe de dragostea Lui.

Se spune că dintre toate caznele Iadului cea mai grea nu este nici focul, nici duhoarea, ci privarea de Dumnezeu, în toată beatitudinea Lui. Cât de infinit de dureros deci trebuie să fie exilul acestui mare îndrăgostit, care nu a putut să se închine în fața nimănui altcuiva, nici măcar la porunca lui Dumnezeu!

Poeții persani s-au întrebat: „Ce putere îl mână pe Satana?” Și răspunsul pe care l-au găsit este: „Amintirea sunetului vocii lui Dumnezeu când i-a spus: *Pleacă!*” „Ce reprezentare a acelei agonii spirituale nemaipomenite care este deopotrivă extaz și angoasă a iubirii!”¹

O altă lecție din tradiția persană se regăsește în viața și cuvintele marelui mistic sufist al-Hallaj, care, în anul 922 d.Hr. a fost torturat și răstignit, fiindcă a declarat că el și Preaiubitul său – și anume, Dumnezeu – sunt unul.

¹ Citat preluat de autor din cartea *The Masks of God*, vol. 3: Occidental Mythology (New York: Penguin, 1964), pp. 451–453. (N. ed. orig.)

MESAGER – NU MAI SUNT LIMITE

Figura 12.1. Nu mai sunt limite¹

[1971]²

Ce este sau ce se dorește a fi această nouă mitologie? Din moment ce mitul face parte din categoria poeziei, haideți să-i întrebăm mai întâi pe un poet, pe Walt Whitman, de exemplu, și al său volum *Fire de iarbă* (1855):

¹ Franța, gravură pe lemn, 1888. De Camille Flammarion, *L'atmosphère: météorologie populaire*. Această gravură pe lemn, care uneori a fost greșit identificată ca fiind de origine medievală, a fost publicată într-o carte a autorului și (ocasional) a gravorului Flammarion, după care a fost numită. Posibil ca el să fi fost și artistul. (N. ed. orig.)

² Dintr-o conferință (L 332) cu același titlu. Două conferințe pe teme similare (L 46 & L 535) au fost unite și publicate ca secțiunea 4 din *The Mythology and the Individual*, vol. 1 din Joseph Campbell Audio Collection. (N. ed. orig.)

Am afirmat că sufletul nu e mai mult ca trupul,
Și-am afirmat că trupul nu-i mai mult decât sufletul,
Și că nimic, nici chiar Dumnezeu, nu-i mai mare decât sinele
fiecăruia,
Și că oricine face două sute de pași fără dragoste îi face spre
propriu-i mormânt, îmbrăcat în lițoliu,
Că eu sau tu, fără-un ban în buzunar, putem cumpăra ce-i mai
bun pe pământ,
Că mai presus de filozofiile profunde e să știi privi c-un ochi
închis sau să arăți cuiva un bob în păstaia lui,
Că-n orice meserie sau slujbă un tânăr poate ajunge erou,
Că orice pe lumea asta, oricât de firav, poate constitui butucul
roții Universului,
Și spun oricărui bărbat și oricărei femei: Sufletul vostru vi-l
păstrați netulburat chiar în fața unui milion de universuri!
Umanității eu îi spun: Să nu fiți curioși în legătură cu Dumnezeu.
Uitați, eu, care-s curios în legătură cu fiecare din voi, nu-s cu-
rios în legătură cu Dumnezeu,
(Nu există suficiente cuvinte care să exprime pacea dintre
mine și Dumnezeu, dintre mine și moarte.)
Aud și văd pe Dumnezeu în orice obiect, dar eu pe Dumnezeu
nu-L pricep defel,
Cum nu pricep cine-ar putea fi mai minunat decât eu însumi.
De ce-aș dori să-L văd pe Dumnezeu mai bine decât Îl văd azi?
Eu văd ceva din Dumnezeu în fiecare oră din cele douăzeci și
patru, și în fiecare secundă dintr-o oră, deci
Îl văd în chipul bărbaților și femeilor, Îl văd pe Dumnezeu
când mă uit în oglindă,
Găsesc scrisori de la Dumnezeu pe stradă, fiecare e semnată
Dumnezeu,
Iar eu le las exact unde se află, căci știu că, indiferent unde
m-aș duce,
Altele vor ajunge cu punctualitate, acum și-n veacul vecilor¹.

¹ Walt Whitman, Secțiunea 48, *Cântec despre mine*. Sursa: <https://iwp.uiowa.edu/whitmanweb/ro/writings/song-of-myself/section-48>. (N. tr.)